

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЧОРТКІВСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПІДПРИЄМНИЦТВА І БІЗНЕСУ
Кафедра фундаментальних та спеціальних дисциплін

КРУЦЬ Дмитро Ігорович

**ОБЛІК І ОЦІНКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ
ПІДПРИЄМСТВА/ ACCOUNTING AND ASSESSMENT OF
INTELLECTUAL CAPITAL OF THE ENTERPRISE**

спеціальність: 071 – Облік і оподаткування
освітньо-професійна програма – Облік і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**Виконав студент групи
ОПД чм-21
Круць Д.І.**

Науковий керівник:
к.е.н., доц. Яковець Т.А.

Кваліфікаційну роботу
допущена до захисту
_____ 20__ р.

Зав. кафедри
к.е.н., доцент Дерманська Л.В.

Чортків-2024

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА ОЦІНКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ.....	6
1.1. Економічна природа інтелектуального капіталу та його облікове забезпечення.....	6
1.2. Критерії групування інтелектуального капіталу для цілей обліку та достовірності його оцінки.....	11
Висновок до розділу 1.....	16
Розділ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА ОЦІНКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	18
2.1. Методи облікового вимірювання інтелектуального капіталу підприємства: вітчизняний та світовий досвід.....	18
2.2. Особливості відображення в обліку інтелектуального капіталу у складі у складі нематеріальних активів.....	24
Висновок до розділу 2.....	30
Розділ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА ОЦІНКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ АНАЛІТИЧНОСТІ ТА РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ У ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	32
3.1. Аналіз та оцінка інтелектуального капіталу підприємства.....	32
3.2. Розкриття інформації про інтелектуальний капітал у звітності підприємства: шляхи вдосконалення.....	38
Висновок до розділу 3.....	42
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47
Додатки.....	51

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. За останні роки підприємства усе більше використовують високотехнологічне обладнання або забезпечують високий рівень діжиталізації бізнес-процесів, тобто володіють значними ресурсами інтелектуального капіталу. Такий вид капіталу слід вважати однією із найбільш динамічних економічних категорій в умовах стрімкої цифровізації, навчання протягом усього життя та впровадження штучного інтелекту у підприємницьку діяльність. Тому, «інтелектуальний капітал» як об'єкт дослідження набуває все більшої актуальності в управлінні підприємством через суттєвий вплив на капіталізацію.

В останні десятиліття науковці та практики приділяють значну увагу «невидимим» активам, щороку посилюється інтерес до людського капіталу, ролі інформації та нових технологій, що обумовлює стрімке зростання кількості наукових досліджень у цьому напрямі. Теоретичні й методичні положення стосовно інтелектуального капіталу розроблялись такими представниками вітчизняної економічної школи, як В. Базилевич, О. Бутнік-Сіверський, В. Геєць, О. Грішнова, А. Колот, С. Ілляшенко, О. Кендюхов, О. Собко, А. Череп, О. Яворська та інші, а також зарубіжними А. Брукінга, Л. Едвінссона, М. Мелоуна, С. Стенфілда, С.Хонері, Р. Каплана, А. Козирева, Б.Лева, Т. Стюарта, К. Свейбі тощо. Оскільки сьогодні у науковців немає єдиної думки стосовно інтелектуального капіталу як економічна категорія, його сутності, структури, формування та оцінювання, то потребує подальших досліджень для визначення відповідних рекомендації, у тому числі, із відображення окремих його складових у звітності.

Метою дослідження є систематизація та узагальнення наукових підходів до визначення і структурування економічної категорії «інтелектуальний капітал» підприємства, уточнення на цій основі порядку формування, обліку та оцінки інтелектуального капіталу на підприємстві.

Для досягнення поставленої мети основну увагу приділено вирішенню наступних завдань:

- дослідження економічної природи інтелектуального капіталу та його облікового забезпечення та вивчення критерій групування інтелектуального капіталу для цілей обліку та достовірності його оцінки;
- обґрунтування методів облікового вимірювання інтелектуального капіталу підприємства через призму вітчизняного та світового досвіду;
- розкриття особливостей відображення в обліку інтелектуального капіталу у складі у складі нематеріальних активів;
- проведення аналізу інтелектуального капіталу підприємства та демонстрація розкриття інформації про інтелектуальний капітал у звітності підприємства, наведення напрямів його вдосконалення.

Об'єктом дослідження є існуюча система обліку та оцінки інтелектуального капіталу ТОВ «Біллербек Україна перо-пухова фабрика».

Предметом дослідження є теоретичні та практичні проблеми обліку та оцінки інтелектуального капіталу конкретного підприємства.

Методи дослідження. Методичною основою дослідження є діалектичний метод пізнання економічних явищ і процесів у безперервному їх розвитку та взаємозв'язку. У роботі було використано загальнонаукові методи дослідження: моделювання, аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, порівняння, математичні методи.

Інформаційним забезпеченням для застосування зазначених вище методів дослідження слугували показники фінансово-господарська діяльність підприємства. У процесі дослідження було вивчено й проаналізовано погляди вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, законодавчі акти щодо питань обліку й оцінки інтелектуального капіталу за сучасних умов цифровізації.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні положення, що формують наукову новизну результатів роботи, полягають у визначенні поняття «інтелектуальний капітал» як економічної категорії; на основі здійсненого порівняльного аналізу вітчизняної та міжнародної практики

відображення в обліку нематеріальних активів, встановлено ряд невідповідностей, відповідно до яких запропоновано вимоги щодо вдосконалення вітчизняного законодавства; запропоновано форму «Звіту про інтелектуальний капітал», яка враховує відображення обов’язкових складових: людського капіталу структурного капіталу, а також особливостей діяльності малого та середнього бізнесу за сучасних умов цифровізації та діжиталізації.

Практичне значення одержаних результатів. Застосування на практиці запропонованих рекомендацій слугуватиме підвищенню ефективності та результативності формування, обліку та оцінки інтелектуального капіталу підприємства з урахуванням національних особливостей та позитивного досвіду зарубіжних країн у цій сфері.

Інформація про апробацію результатів роботи та власні публікації

Основні положення та висновки дослідження було представлено та обговорено на конференціях: XIV студентській науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні аспекти стійкого розвитку економіки України» (м.Чортків, 17 травня 2024р.) та XV студентській науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні аспекти стійкого розвитку економіки України» (м.Чортків, 20 листопада 2024р.).

На їх основі опубліковано та оприлюднено тези доповідей: «Оцінка інтелектуального капіталу для потреб обліку: проблематика та її усунення», «Методи вимірювання та обліку інтелектуального капіталу підприємства: світовий досвід».

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків.

Обсяг кваліфікаційної роботи 47 сторінок. Робота містить 5 таблиць, 4 рисунки та 4 додатки. Список використаних джерел складається з 42 найменувань поданих на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА ОЦІНКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

1.1. Економічна природа інтелектуального капіталу та його облікове забезпечення

Конкурентне функціонування суб'єктів господарювання на сучасних економічних ринках залежить від великої кількості різноманітних факторів, одним із складників є важливий компонент капіталу – інтелектуальний капітал. На сучасний розвиток концепції цього виду капіталу значний вплив має розширення цифровізації й діджиталізації життя та функціонування усіх бізнес-структур, особливо застосування штучного інтелекту, використання новітніх цифрових технологій для вдосконалення розвитку виробничих процесів, процесів управління й т.ін. Генерування інноваційних ідей можливе саме завдяки трансформації та впровадження нових знань у новостворені продукти, послуги чи товари. Усе це дозволяє реалізувати на практиці інтелектуальний капітал. Таким чином, особливістю економіки за умов розвитку інформаційного суспільства є персоніфікація самого капіталу і, відповідно, набуття індивідуумом цінних та вартісних ознак.

Питання ідентифікації, оцінки та відображення в обліку і звітності інвестиційного капіталу має гостру потребу для українського бізнесу та суспільства, враховуючи нинішні умови невизначеності та війни. Розруха, яку несе ворог на наші території шириться великою втратою підприємств, людських та матеріальних ресурсів. Відповідно, для відновлення країни після перемого, а також її розвитку, доречним буде збільшувати залучення інвестицій у діючі складові бізнес сфери. І вагомим показником, який береться до уваги інвесторів виступає інтелектуальний капітал.

Інтелектуальний капітал займає вирішальну позицію щодо ефективності та довгострокового економічного зростання діяльності

суб'єктів господарювання, в основі якого знаходяться знання. Тому, сучасні бізнес-структури визначають свою головну компетенцію у формі нематеріальні активи та матеріальні активи. Сьогодні одним із найважливіших питань, які ставлять науковці у своїх дослідженнях, є питання обліку та оцінки інтелектуального капіталу. І незважаючи на великий внесок наукової спільноти різних економічних напрямів (менеджменту, облікового, соціального, суспільного, правового) це питання немає одностайності і єдності.

Еволюція розвитку економічного розуміння категорії «інтелектуальний капітал» має довгу історію та розрізнену природу. Спочатку це поняття виникло для окреслення певної категорії так званих «невидимих» активів великих комерційних підприємств, у яких розмір доходів від використання бренду в певну кількість раз перевищує реальну вартість самих підприємств. Згодом цією категорією позначали розрив вартості інвестиційних портфелів, компетентності працівників та ін..

Різницю у трактування поняття «інтелектуальний капітал» можна прослідкувати у таких науковців (додаток А): зокрема, А. Брукінг визначає це поняття як окрему дефініцію, котра поєднує ринкові нематеріальні активи інтелектуальної власності та активи, які орієнтовані на людський ресурс, які в результаті забезпечують ефективну роботу компанії [29].

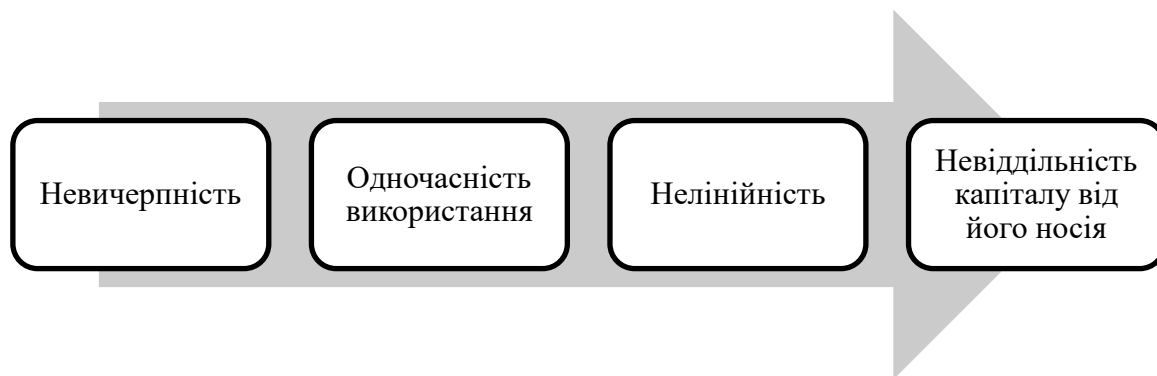
У свою чергу, Т. Стеворт показує інтелектуальний капітал через інтелектуальні ресурси такі як: інформація, знання, досвід, інтелектуальна власність, які можуть бути використані для створення багатства і відображають колективну силу розуму або корисні знання усього суб'єкта господарювання [38].

Г.Росс, Дж.Росс та інші стверджують, що інтелектуальний капітал включає всі процеси та активи, які зазвичай не відображаються на балансі, а також усі нематеріальні активи (торговельні марки, патенти та торгові марки), які враховуються сучасними методами бухгалтерського обліку. З їх розуміння цей вид капіталу відображає у собі сукупність знань усіх працівників компанії, що практично транслують свої знання [37].

К. Джакобзен та інші стверджують, вартість інтелектуального капіталу забезпечується різницею між ринковою та балансовою вартістю [36].

Узагальнюючи досліджені нами визначення щодо розуміння поняття «інтелектуальний капітал» можна підсумувати, що даний вид капіталу є набором нематеріальних активів, які створюють цінність для суб'єкта господарювання і економічної точки зору його слід трактувати як «синергію нематеріальних ресурсів, можливостей, резервів, потенціалів і знань, об'єктів інтелектуальної власності, котрими володіє або які контролює бізнес-структура і котрі мають змогу повсякчас генерувати інновації, тобто підтримувати постійний процес перетворення та трансформації нових знань у нові послуги чи товари й відповідно на цій основі здійснювати вплив на зміну та ефективність діяльності суб'єкта господарювання та його конкурентоздатність на ринку» [21, с. 32].

Економічна сутність інтелектуального капіталу проявляються через його певні характеристики, головні з яких можна систематизувати (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Економічні характеристики інтелектуального капіталу

Джерело: Сформовано на основі [21]

Ідентифікуючи інтелектуальний капітал через категорію «знання», наведені характеристики показують, що вони мають здатність до поширення, накопичення чи формування особливо серед працівників бізнес-структури, використовуватися одночасно великою кількістю людей. В результаті сприяють накопиченню та зростанню цього виду капіталу, а згодом –

прибутковості фірми. Однак слід пам'ятати, що розглядаючи «знання» як актив компанії, з облікової сторони він майже є неліквідною категорією.

Якщо підходити до розуміння інтелектуального капіталу з позиції бухгалтерського обліку, то в основу покладено як знання «невидимі активи», які ніяк не показуються у звітності підприємства, а також організаційна структура діяльності підприємства та так звані «видимі активи» у формі нематеріальних активів, що розміщені у першому розділі балансу будь-якого суб'єкта господарювання. Доречно відзначити, що за новітніх умов розвитку суспільства, такі частини інтелектуального капіталу мають суттєве значення.

Облікове забезпечення будь-якого елемента діяльності бізнес-структури здійснюється на основі нормативних документів, якими є міжнародні та національні стандарти обліку та звітності. Щодо відображення в обліку інтелектуального капіталу застосовують НП(С)БО 8 «Нематеріальні активи» [20] та однойменний МСБО 38 [15]. Відповідно до норм цих документів ресурс визнається активом, якщо дотримуються наступні вимоги: існує ймовірність отримання економічної вигоди від активу (або його капіталізації) і його можна достовірно виміряти, тобто оцінити. З часом критерії уточнили і до складу активів зараховувати контрольовані ресурси бізнес-структуру, що виникали в минулому, при цьому наголошувалося, що нематеріальний актив немає матеріальної чи фізичної форми. На нашу думку, саме з цих позицій слід відштовхуватися для формування сутності і вартості інтелектуального капіталу.

Загалом міжнародна практика для регулювання визнання, оцінки та обліку інтелектуального капіталу як нематеріальної природи використовує три групи стандартів:

- Australian Accounting Standards Board (AASB) – стандарти Австралії;
- МСБО чи МСФЗ;
- Accounting Principles Board (APB), Financial Accounting Standards Board (FASB) – стандарти США.

Облікове нормативне забезпечення відображення нематеріальних активів постійно змінюється і з кожним роком умови його висвітлення стають жорсткішими. Більшість стандартів відображають узгоджену світову інформацію. Проте сьогодні є значні відмінності у стандартах Австралії, які містять особливості визнання нематеріальних активів, які не містять жодні інші міжнародні документи. МСФЗ не враховують природні особливості нематеріальних активів та різні види їх економічних характеристик, а також не визначають особливостей визнання інвестицій, пов'язаних з розвитком інтелектуального капіталу і відповідно, важливість усієї цієї інформації не демонструються для зацікавлених зовнішніх користувачів.

Таким чином, можемо узагальнити, що на сьогодні світові стандарти а також Н(С)БО не повністю відповідають вимогам часу щодо визнання та обліку інтелектуального капіталу. Здебільшого вони націлені на формування показників за принципом списання витрат, а от відображення на основі отримання доходів вони забезпечують.

Ще однією нормою невідповідності міжнародних стандартів сучасним вимогам є не прийняття застосування показника справедливої вартості у обліку нематеріальних активів. Аргументація такого не прийняття спричинена побоюваннями завищення вартості майна чи активів. Як показує практика та управлінський досвід компаній такі побоювання не мають є хибними, тому розвиток та удосконалення відображення в обліку інтелектуального капіталу здійснюється сьогодні тільки в частині розвитку управлінського обліку та формуванні відповідних внутрішніх звітів.

Отже, узагальнююча наукові дослідження, вважаємо, що ресурси, які відображаються у складі інтелектуального капіталу повинні відповідати таким критеріям: по-перше, за формою – нематеріальні, щодо характеру – немайнові і майнові, достовірна вартісна оцінка, від використання цих ресурсів підприємство повинно отримати вигоду у формі прибутку і загалом наявність інтелектуальних активів повинна впливати на збільшення ринкової вартості самого суб'єкта господарювання. Наведені ознаки допоможуть

чіткіше визначити не тільки економічну сторону поняття інтелектуального капіталу, а й забезпечать його відображення в обліку та сприятимуть визначенню їх вартості.

1.2. Критерії групування інтелектуального капіталу для цілей обліку та достовірності його оцінки

Сутність та значення інтелектуального капіталу як з економічної так і з облікової сторони розглядають через сукупність його структурних елементів. Загалом виділяють людський капітал, структурний капітал та соціально-репутаційний. Свого часу Л.Едвінсон розподіли структурний капітал на дві складові: організаційну та клієнтську. При цьому першу з них деталізував на інноваційну та технологічну [31].

Визначимо основні риси інтелектуального капіталу, враховуючи особливості його структурування (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Характерні риси структурування інтелектуального капіталу

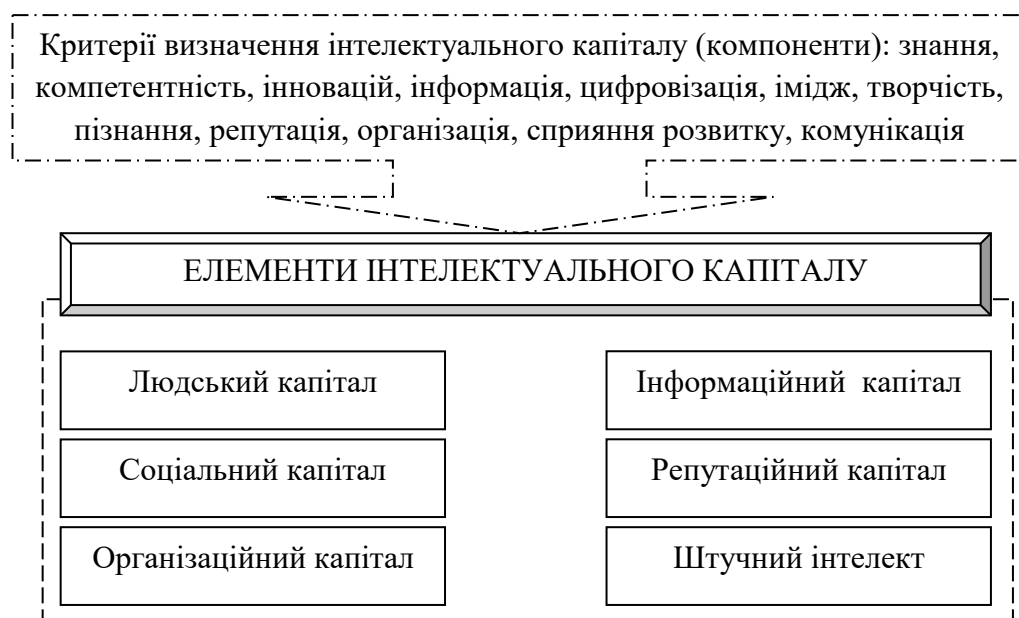
Характер інтелектуального капіталу	Характеристика
Нематеріальні	активи – інтелектуальна власність (патенти, авторські права, товарні знаки) та система збирання і захисту інформації, цифрові технології, витрати на навчання й утримання корпоративних навчальних центрів, ресурси (знанняві, інформаційні, цифрові)
Матеріальні	активи – об'єкти штучного інтелекту, новітні технології, інформаційні системи корпоративної безпеки; витрати на утримання науково-виробничих лабораторій (дослідження і розробки); ресурси – промислові зразки

Джерело: Сформовано автором на основі [18]

Особливу класифікація інтелектуального капіталу подав О. Бутнік-Сіверський. В її основу автор заклав ряд ознак: спосіб формування, термін

доступу, форма власності, форма залучення, резидентність, корпоративна транзакція та можливість оцінювання вартості [3, с. 14].

Загалом в літературі немає однозначності щодо структурних елементів та складових інтелектуального капіталу. Зустрічаються такі його частини, як-от реляційний капітал, технічний капітал, соціальний та організаційний, споживчий, а найпопулярніші – людський та структурний. На основі отриманих результатів дослідження, сформовано структурну модуль інтелектуального капіталу, яка на нашу думку, якнайкраще та найповніше відображає його елементи враховуючи сучасні умови розвитку економіки в цілому (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Структурна модель інтелектуального капіталу підприємства

Джерело: Сформовано автором на основі [18]

Більшість науковців віддають першість у структурі інтелектуального капіталу саме концепції людського капіталу. Причинами є:

- повноцінна можливість визначення його об'єктів на рівні суб'єкта господарювання;
- легке встановлення пункту взаємозв'язків із соціальним капіталом;
- чітке прослідковування шляхів збільшення і використання людського капіталу;

- зручне визначення межі індивідуальної чи колективної власності на ці об'єкти та ін.

До персоналу бізнес-структури з кожним роком посилюються вимоги, удосконалюючи ряд компетентностей, зокрема: аналітичні здібності, комунікаційні та технологічні навички, творчість, гнучкість тощо. За допомогою встановлення продуктивної підтримки пунктів взаємодії персоналу всередині та ззовні суб'єкта господарювання забезпечується дієве використання людського капіталу.

Найбільше дискусій у науковому світі з точки зору методології та складових вимірювання впливу інтелектуального капіталу на діяльність суб'єкта господарювання, налеті організаційному капіталу. Загалом до його елементів відносять: організаційні взаємозв'язки, бази даних та технології їх обробки, інноваційний капітал, комунікаційні інструменти, об'єкти інтелектуальної власності, методи управління, формалізовані знання і ін. усі складові організаційного капіталу розкривають організаційну культуру, можливості та умови застосування інформаційних технологій, забезпечення кібербезпеки тощо.

Соціальний капітал бізнес-структур, як складова інтелектуального, на наш погляд, повинен відображатися не з позиції сукупності, а за окремими його частинами. До них доречно відносити: витрати на екологію, витрати на розширення соціальної діяльності, виплати з оплати праці працівникам, витрати на соціальне страхування, витрати на благодійність та корпоративну соціальну відповідальність та ряд ін. [25]. Зміни, які відбуваються в результаті збільшення соціального капіталу, спричиняють як наслідок підвищення рівня інтелектуального капіталу бізнес-структури. Зв'язковим елементом у цьому твердженні є людський капітал. Причиною є наявність у соціального капіталу основних ґрунтовних факторів – довіри між власником чи керівником фірми та його підлеглими або суспільством загалом.

Через розвиток сучасних цифрових технологій, діжиталізації, а також безпекові заходи під час війни, вважаємо за доречне, виокремити із

організаційного капіталу в окрему складову – інформаційний капітал. Адже сьогодні в час роботи працівників з інформації, а особливо через мережу Інтернет складає понад 90%. До його складових доречно відносити: статистичні матеріали та інформаційно-довідкові, інформація про ринок галузі та його контрагентів, бази даних, мережі передачі даних, технології оброблення та захисту даних. Звичайно, що в результаті діяльності суб'єкта господарювання можливе перетворення у послідовному ланцюгу від інтелектуального капіталу до соціального і навпаки.

Доволі часто можна зустріти дискусії у науковій літературі щодо виокремлення такого структурного елементу як репутаційний капітал. Та, вважаємо, що з метою чіткості відображення в обліку та визначення оцінки доречного його виокремити і при цьому до його складу зараховувати такі не матеріалі активи суб'єкта господарювання, корті сприяють його капіталізації через формування відповідних взаємодій чи відносин як за межами фірми (суспільство, клієнти, партнери, ринок) та і усередині підприємства. При цьому слід розуміти, що дані активи представлені репутаційними та іміджевими ресурсами.

Оскільки сьогодні штучний інтелект інтенсивно використовується у різноманітних напрямках діяльності суб'єкта господарювання від інформаційної, організаційної, управлінської, фінансової і до виробничої чи безпекової, то вважаємо за доречним виокремити його із загальної структури інтелектуального капіталу. Як цифрова форма інтелектуального капіталу в цілому штучний інтелект являє собою набір певних системних алгоритмів, які допомагають швидко отримати та зібрати за будь-яких умов діяльності об'ємні масиви інформації, здійснити якісний аналіз даних. Інколи елементи штучного інтелекту можуть конвертуватися з іншими складовими інтелектуального капіталу, доприкладу, із інформаційними. До елементів штучного інтелекту ми відносимо хмарні платформи, програмне забезпечення, методи та роботи збирання даних (баз) штучним інтелектом, теорії розпізнавання образів, інтелектуального аналіз, нейронні мережі тощо.

Окрім наведених у пункті 1.1. цієї роботи нормативних документів на світовому рівні для нормативного регулювання обліку та оцінки інтелектуального капіталу використовують Міжнародний стандарт з інтегрованої звітності [16]. Оскільки більшість акціонерних компаній та холдингові підприємства повинні формувати консолідовану звітність, то у цьому законотворчому документі рекомендують розподіляти інтелектуальний капітал на дві частини: людський капітал та соціально-репутаційний.

Людський капітал у Стандарті представлено як сукупність певних компетенцій працівників, наявність у них досвіду та творчих нахилів, мотивованість до застосування інноваційних та новітніх технологічних підходів, як-от: чітка відповідність до структури управління самих компетенцій працівників, а також наявна спроможність її підтримувати, наявність етичних цінностей та новітній підхід до управління ризиками, здатність реалізувати стратегію бізнес-структури розуміти її та розробляти, наявність мотивації та лояльності до покращення виробничих процесів, послуг чи товарів долучаючи до цього здатність співпрацювати та керувати, бути ефективним менеджером.

Соціально-репутаційний капітал Стандарт визначає як відносини та інститути в рамках конкретних груп чи між певними класами, що формуються із зацікавлених сторін або другими угрупованнями, які спроможні розпоряджувати інформацією з метою підвищення колективного чи індивідуального добробуту. Стандарт налічує наступні частини соціально-репутаційного капіталу: спільні взірці поведінки, цінності і норми, взаємозв'язки та відносини між основними зацікавленими сторонами, готовність та довіра до співпраці. Усе це суб'єкт господарювання намагається розвивати та підтримувати разом із зовнішніми зацікавленими сторонами.

Таким чином, сукупний інтелектуальний капітал суб'єкта господарювання формується із його складових через прийом

висококваліфікованих працівників чи осіб корі мають досвід у виконанні певних робочих функцій, закупівлею чи отримання іншими шляхами інноваційних технологій чи потрібних баз даних; формування витрат, пов'язаних із навчанням та розвитком персоналу, витрат на розробку чи нові дослідження; використання усіх елементів інтелектуального капіталу під час ведення господарської діяльності; нарощування в часі структурних складових, шляхом накопиченням (примноження) досвіду, знань, інформації, компетентностей, ринкової вартості чи іміджу та репутації компанії. Усі перераховані шляхи можуть використовуватися підприємством як етапи формування доданої вартості бізнесу чи як чинних зросту конкурентних привілеїв на ринку.

Загалом можна узагальнити економічні ознаки формування інтелектуального капіталу суб'єкта господарювання у такі групи:

- дотримання ланцюга здійснення наступних умов: залучення → створення → використання → нарощування капіталу в часі;
- реалізація отримання в майбутньому економічного ефекту від застосування любого елементу інтелектуального капіталу;
- формування капіталізації усіх елементів інтелектуального капіталу;
- здійснення можливості вимірювати, контролювати чи оцінювати елементи інтелектуального капіталу;
- розміщення та демонстрація інформації про елементи інтелектуального капіталу у звітності суб'єкта господарювання.

Висновок до розділу 1

Інтелектуальний капітал стає вирішальним фактором ефективності та довгострокового зростання в економіці, заснованій на знаннях, де компанії визначають свою основну компетенцію як нематеріальні активи, а не як матеріальні активи. Існують численні визначення та підходи до вимірювання

та оцінки ідеї інтелектуального капіталу. Вивчення та аналіз наукової літератури показали ряд проблем щодо відображення економічної сутності та облікового забезпечення інтелектуального капіталу. Сьогодні немає усталених норм, єдності у розумінні цього поняття, а сучасний стрімкий розвиток цифрових технологій має не аби який вплив на дане питання. Тому, ми вважаємо, що під економічною природою поняття «інтелектуальний капітал» слід розуміти синергію нематеріальних ресурсів, можливостей, резервів, потенціалів і знань, об'єктів інтелектуальної власності, котрими володіє або які контролює бізнес-структура і котрі мають змогу повсякчас генерувати інновації, тобто підтримувати постійний процес перетворення та трансформації нових знань у нові послуги чи товари й відповідно на цій основі здійснювати вплив на зміну та ефективність діяльності суб'єкта господарювання та його конкурентоздатність на ринку.

Узагальнюючи наукові дослідження, вважаємо, що ресурси, які відображаються у складі інтелектуального капіталу повинні відповідати таким критеріям: по-перше, за формою – нематеріальні, щодо характеру – немайнові і майнові, по-друге, достовірна вартісна оцінка, по-третє, від використання цих ресурсів підприємство повинно отримати вигоду у формі прибутку і, по-четверте, загалом наявність інтелектуальних активів повинна впливати на збільшення ринкової вартості самого суб'єкта господарювання. Наведені ознаки допоможуть чіткіше визначити не тільки економічну сторону поняття інтелектуального капіталу, а й забезпечать його відображення в обліку та сприятимуть визначенню їх вартості.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА ОЦІНКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Методика облікового вимірювання інтелектуального капіталу підприємства: вітчизняний та світовий досвід

У сфері бухгалтерського обліку, особливо в обліку інтелектуального капіталу, існує потреба у створенні методів вимірювання, але сьогодні суспільству та сучасним керівникам підприємств потрібні так методи, які додають цінність для досліджень у сфері бухгалтерського обліку ІТ. Такі методи були представлені з різними підходами з використанням наявної інформації. Зокрема, з точки зору бухгалтерського обліку, попередні дослідження намагалися оцінити інтелектуальний капітал на основі фінансової інформації [30; 33; 40; 41], але їхні результати щодо кінцевих рішень не мають єдності та усталеності.

Узагальнюючи світові наукові дослідження, можна розглянути дві групи методів: компонентні та цілісні (або холістичні).

Компонентні методи поділяють інтелектуальний капітал на компоненти, вимірюють кожен їх компонент агрегують у їх вартість [41].

Холістичні методи оцінюють інтелектуальний капітал за генерованою ним ринковою вартістю [33; 40].

Компонентні методи часто критикують, оскільки вони показують суперечливі аспекти. Користувачі цих методів вважають, що взаємодія компонентів робить значний внесок у вартість інтелектуального капіталу, але ці взаємодії в наукових формулювання опускаються, зосереджуючись на вимірюванні окремих компонентів. Крім того, важко отримати фінансову інформацію про окремі компоненти. Нарешті, включено лише ті аспекти компонентів, які можна виміряти, але, можливо, залишається багато інших аспектів, які неможливо точно виміряти [40].

Холістичний метод також піддається критиці, оскільки він припускає, що вся вартість компанії, яка перевищує балансову вартість, зумовлена інтелектуальним капіталом. Крім того, цей метод ідентифікує грошову вартість інтелектуального капіталу з вартістю, створеною інтелектуальним капіталом та іншими видами капіталу в компанії.

Запропонований метод поєднує компонентні показники з цілісними показниками за допомогою моделі структурного рівняння. Ця модель раніше не використовувалася в методах вимірювання інтелектуального капіталу на основі фінансових даних. Модель дозволяє диференціювати компоненти цього виду капіталу від запасів інтелектуального капіталу.

Дослідження інтелектуального капіталу сьогодні залишається відкритою проблемою, оскільки багато підприємств світу не публікують інформацію про інтелектуальний капітал, а вимірювання й оцінка інтелектуального капіталу є доволі складним завданням.

Д. Тускбо показує, як деякі шведські підприємства керують своїм інтелектуальним капіталом, але з фінансових звітів цих компаній видно, що це нелегка справа [42]. У свою чергу Л. Алсаніс, Ф. Гомет-Безарес та інші показують, як розкриття інформації про інтелектуальний капітал може вплинути на заниження ціни первинних публічних пропозицій [27].

Кількісне визначення будь-якого поняття потребує констатувати метод, який використовуватиметься для його вимірювання. Наукова література містить різні методи, які з погляду економетричної оцінки, можна узагальнити як непрямі та прямі методи. Заразом перші можуть використовувати рефлексивні або формоутворюючі показники.

Прямі методи використовуються для спостереження та вимірювання елементів, які у певній комбінації визначають конкретну концепцію. Рефлексивними показниками називають елементи, котрі впливають із поняття і відображають його властивості. Формотворчі показники – це елементи, що зумовлюють самі поняття.

У випадку інтелектуального капіталу здебільшого застосування прямого методу є неможливим у поєднанні із фінансовою інформацією. Натомість він потребує проведення інтерв'ю або опитування, адже окремі його елементи також не підлягають спостереженню. Однак кожен конкретний елемент з допомогою попередніх методів можна оцінити. Отже, можемо виділити три методи оцінки, які базуються на певних аспектах: на основі формуючих індикаторів (вхідних даних), на основі рефлексивних індикаторів (виходів) або комбінації.

Наступний аспект стосується фокусу компонентів, де користувачі самостійно вирішують, яким чином їм агрегувати різні компоненти. Ця проблема не показує цілісного фокусу, який зазвичай демонструє процес вимірювання інтелектуального капіталу як цінність, яка створюється через вартість нематеріальних активів. Основна складність при цьому є використання оцінки вартості інтелектуального капіталу в глобальному масштабі. Зазвичай метод ідентифікує вартість інтелектуального капіталу зі збільшенням ринкової вартості порівняно з балансовою вартістю.

Аналізуючи чинні інструменти оцінки та методи вимірювання інтелектуального капіталу, К.Е. Свейбі зазначив, що «основною проблемою вимірювальних систем є те, що неможливо виміряти соціальні явища з науковою точністю» [39]. На думку науковця усі вимірювальні системи, а також традиційно облікові, в одну розрахунків використовують офіційні вимірники, як-от євро, долар, гривня чи інші валюти, котрі, нажаль не можуть показати реальну вартість конкретного явища чи події, що спричинені цим явищем. У свою чергу це створює головні неспівпадіння між, обіцянками розробників та очікуванням менеджерів і тим, чого саме наведені системи спроможні реально досягти. У такому разі, описані системи стають дуже відкритими для маніпуляцій та крихкими. Головне питання, яке виникає за такої ситуації оцінки: з якою метою проводиться вимірювання та для кого. Е.Свейбі для вимірювання інтелектуального капіталу виділив двадцять п'ять методів, які він об'єднав у чотири групи (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Методи оцінки інтелектуального капіталу

Джерело: Сформовано автором на основі [39]

Так, група DIC налічує методи, котрі базуються на визначенні та оцінці в грошовому вимірнику конкретних ресурсів чи певних елементів інтелектуального капіталу. Згодом, коли окремі одиниці виміряно, застосовується інтегральний показник оцінки інтелектуального капіталу суб'єкта господарювання. Для складання оцінок можуть використовуватися формули різної складності.

Група методів MCM використовується для обчислення різниці між ринковою вартістю суб'єкта господарювання та його власним капіталом (у тому числі акціонерного). Величину, яку отримують, вважають вартістю нематеріальних активів чи інтелектуального капіталу даного підприємства.

Методи ROA показують співвідношення середнього доходу суб'єкта господарювання без відрахування податків за конкретний період часу до матеріальних ресурсів підприємства. З допомогою цієї групи методів можна здійснити порівняння із аналогічними показниками усіх компаній, які відносяться для конкретної галузі. Для обрахунку середнього додаткового доходу від інтелектуального капіталу, слід визначити добуток між матеріальними активами бізнес-структури та отриманою різницею. Наступним кроком для обрахунку вартості інтелектуального капіталу фірми є пряме дисконтування чи капіталізація отриманого грошового потоку.

Група методів SC використовується для ідентифікації будь-яких елементів інтелектуального капіталу або нематеріальних ресурсів, для цього здійснюють доповнення та генерування відповідних індексів та індикаторів у вигляді підсумку балів чи граф. Особливістю використання методів SC є відсутність оцінки інтелектуального капіталу у грошовому вимірі кину. Ці методичні прийоми нагадують засоби діагностики інформаційної системи.

В. Гоебел видів три групи методів для вимірювання вартості інтелектуального капіталу, які залежать від джерел інформації: компонентні методи (СВА), інвестиційні методи (ІВА) і цілісні ринкові методи (НМВА) [33]. При цьому цікавим фактом є змішування автором фокусами (компонентними чи цілісними) із джерелами інформації (ринкова вартість чи інвестиції, хоча обидва є фінансовими).

Б. Лев та ін. запропонували методику оцінки пропонують організаційного капіталу з допомогою використання трьох методів:

- оцінка базується на вкладенні інтелектуального капіталу, що визначає нематеріальні показники як історичну собівартість інтелектуального капіталу;
- оцінка базується на випуску, тобто вартості бізнесу, створеного інтелектуальним капіталом;
- оцінка, що базується на опитуванні, тобто перегляд вартості інтелектуального капіталу безпосередньо через запитання[34].

Таким чином, описані підходи засновані на вхідній або вихідній інформації.

Щодо вітчизняного досвіду вимірювання вартості інтелектуального капіталу, то в обліку керуються нормами Н(С)БО 8, у якому прописано особливості формування оцінки нематеріальних активів відповідно до певних елементів їх руху: отримання (закупівля, як вкладення у статутний капітал, в рель таті обміну чи безоплатному отриманню тощо), їх використанні, шляхом розрахунку амортизації та вибутті.

Сьогодні сучасні економісти пропонують нову модель вимірювання інтелектуального капіталу за допомогою публічних фінансових даних, яка покращує обмеження попередніх моделей. Як наслідок, такі дослідження дозволяють узгодити використання фінансових показників для управління інтелектуальним капіталом та його попередніх показників у тріангульованих індексах і визначити коефіцієнти шляху зв'язку між конструктами, розробленими на основі загальної концептуальної моделі, заснованої на академічній та професійній літературі. Крім того, нова модель оцінює відносну позицію організацій-учасниць, щоб ресурси інтелектуального капіталу можна було перерозподіляти ефективніше, і створює основу для онлайн-тенденцій, стандартів і прогнозів інтелектуального капіталу з використанням фінансових даних.

Таким чином, модель поєднує компонентні індикатори з цілісними індикаторами. Вона раніше не використовувалася в методах вимірювання на основі фінансових даних. Можливість запровадження формуючих і рефлексивних заходів дозволяє диференціювати компоненти інтелектуального капіталу від запасів інтелектуального капіталу, аспект, який раніше не аналізувався. Отже, цей метод відповідає на велику кількість цих попередніх зауважень щодо компонентних і холістичних методів. Для цього після аналізу різних моделей вимірювання, використаних у попередніх дослідженнях, зроблено кілька основних припущень. Отримані показники є лише показниками; тобто вони не включають весь вміст інтелектуального капіталу компанії. Проте вони припускають, які компанії мають більше інтелектуального капіталу та як вони використовуються для створення вартості.

2.2. Особливості відображення в обліку інтелектуального капіталу у складі у складі нематеріальних активів

Відображення інтелектуального капіталу в обліку повинно відповідати нормам, які його регламентують. Як уже зазначалося, ресурс визнається активом, якщо він принесе в майбутньому економічну вигоду підприємству та його вартість можна достовірно визначити. Тому, що відобразити інформацію про інтелектуальний капітал на рахунках обліку, а згодом у відповідних регістрах та звітності, спочатку потрібно, щоб вона відповідала наведеним критеріям. При цього оцінка тут має найважливішу роль, адже щодо вимірювання усіх елементів та структурних частин інтелектуального капіталу її застосувати надто складно.

Інтелектуальний капітал виступає комплексною статтею, яка в обліку інтерпретується як «нематеріальні активи». Відповідно до П(С)БО 8 для обрахунку первісної вартості, в тому числі об'єкта інтелектуальної власності, яку створило підприємство, застосовують сумарне значення витрат, які суб'єкт господарювання поніс на його створення, а для придбаного за кошти – сумарне значення витрат на його придбання [20]. Таким чином, підхід, який рекомендую законодавець до оцінки отриманих нематеріальних активів називають витратним.

Сучасні умови діджиталізації економіки показують, що визначена описаним методом вартість інтелектуального капіталу, має невідповідність щодо реальної ринкової вартості. Це спричиняє розрив між ринковою капіталізацією підприємства та його балансовою (обліковою) вартістю.

Сучасні науковці даний витратний метод вимірювання первісної вартості інтелектуального капіталу сильно піддають критиці. Доприкладу, Н.М. Малюга доводить, що такі дії спричиняють скорочення вартості цілісного майна суб'єкта господарювання; скорочення витрат бізнес-структури особливо в частині нематеріальних витрат і амортизаційних відрахувань впливає на викривлене відображення собівартості продукції у

сторону її зниження, а відповідно й на викривлення суми прибутку, але уже у сторону збільшення; скорочення собівартості спричиняє часткову компенсацію фактичної суми поточних витрат з виручки фірми [14].

Загалом в економіці на протигагу витратному методи, використовуються доходний та ринковий методи. При цьому до уваги береться конкретний об'єкт інтелектуальної власності. Здебільшого застосовуються синхронізований метод. Особливістю ринкового методу є обчислення різниці між власним капіталом фірми та його ринковою капіталізацією усього суб'єкта господарювання.

Для відображення об'єктів інтелектуального капіталу на рахунках та звітності традиційна система обліку не володіє потрібним та повним обліково-аналітичним забезпеченням. Заразом спостерігається неспроможність відображення нематеріальних елементів бізнес-моделі суб'єкта господарювання чи інвестицій, які амортизують як витрати. Відповідно це дає постачальникам фінансового капіталу консервативну оцінку поточної вартості компанії та її здатності генерувати додаткову вартість у майбутньому.

На основі визначеної вартості інтелектуального капіталу як нематеріального активу його відображають спочатку на рахунках, відповідно враховуючи деталізацію на субрахунках. У вітчизняному обліку для відображення інформації про рух цих активів використовується рахунок 12 «Нематеріальні активи», який має ряд субрахунків (табл.2.1).

Особливістю цього рахунка є те, що отримання інтелектуальних прав показується по дебету на обнові сформованої первісної вартості, а їх використання у процесі діяльності суб'єкта господарювання у вигляді амортизаційних відрахувань чи вибуття активу показується по кредиту рахунка. Таким чином, початкове та кінцеве сальдо за даним рахунком показує наявність нематеріальних активів на відповідно на початок та кінець звітного періоду.

Таблиця 2.1

Види нематеріальних активів

Субрахунки	Види не матеріальних активів
121 „Права користування природними ресурсами”	Права користування надрами, іншими ресурсами природного середовища геологічною і іншою інформацією про природне середовище
122 „Права користування майном”	Право користування земельною ділянкою, будівлею, право на оренду приміщень і тому подібне
123 „Права на знаки для товарів і послуги”	Права на товарні знаки, торгові марки, фірмові назви і тому подібне
124 „Права на об’єкти промислової власності”	Права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, ноу-хау, захист від несумлінної конкуренції і тому подібне
125 „Авторські та суміжні з ними права”	Права на літературні і музичні твори, програми для ЕОМ, бази даних і т.д.
126 „Гудвіл”	Перевищення вартості придбання над частиною покупця в справедливій вартості придбаних активів і зобов’язань на дату придбання.
127 „Інші нематеріальні активи”	Права на здійснення діяльності, використання економічних і інших привілеїв і тому подібне

Джерело: Сформовано автором на основі [22]

Якщо підприємство придбало інтелектуальний актив за грошові кошти, до складу його вартості зараховуються суми витрат на придбання, які суб’єкт господарювання заплатив контрагенту відповідно до купівельної угоди, суми витрат на оформлення чи передачу авторських прав, суми втрат щодо оподаткування, та інші суми витрат, які понесені бізнес-структурою для отримання цього активу і доведення його до моменту введення в експлуатацію.

Окрім придбання активів за грошові кошти, їх можна отримати й іншими шляхами: придбання шляхом отримання гранду від держави чи іншої організації; безоплатне отримання чи обмін на подібний (не подібний) актив отримання як внесок до статутного капіталу; створений власними силами; отримання внаслідок злиття чи об’єднання двох чи більше підприємств.

Особливість визначення вартості нематеріального активу в результаті його обміну відбувається за дотриманням певних ознак. Так, відповідно до

МСБО 38 це цією ознакою є монетарність, а відповідно до НП(С)О 8 – ознакою подібності. Як бачимо чинні нормативні документи мають розбіжність. На нашу думку, наведена у міжнародному стандарті типологія щодо обміну нематеріальних активів для практичного втілення є доступнішою для підприємств. Причиною цього є велика кількість проблем, які виникають через неможливість достеменно точно окресли усі елементи співпадіння на предмет однаковості функціонального призначення інтелектуальних активів.

Чинне вітчизняне законодавство стверджує, що нематеріальні активи отримані в результаті обміну, зараховують на баланс бізнес-структури за справедливою вартістю отриманого ресурсу, або обліковою (балансовою) вартістю активу, який віддано іншому підприємству. Отже, за міжнародною обліковою практикою перевага у визначенні оцінки віддається за справедливою вартістю, а українська облікова практика має орієнтування на вимірювання нематеріальних активів в результаті обміну за залишковою.

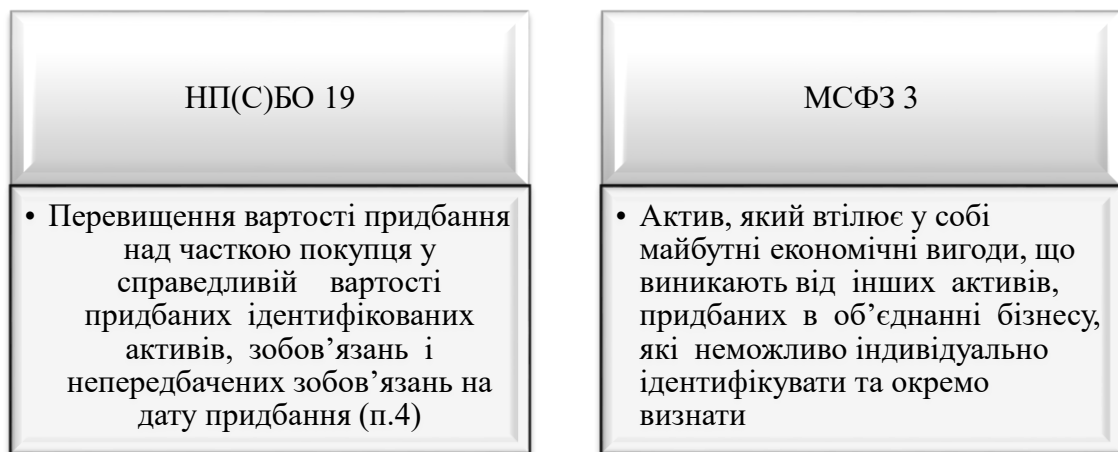
На основі виявлених відмінностей у вітчизняній та міжнародній практиці з обліку подібних нематеріальних активів, вважаємо за доцільне, внести ряд поправок до НП(С)БО 8, зокрема:

- змінити орієнтування українських стандартів на формування оцінки використовуючи справедливу вартістю, а також удосконалити методику її розрахунку;
- уведення правил із проведення перевірки операцій з обміну активами щодо наявності торгової суті через їх прогнозування, а також проведення аналізу порівняння майбутніх грошових потоків;
- узгодження відповідної класифікації наведених операцій із вимогами поданими у МСБО 38 (обмін на немонетарні або на об'єднання монетарних та немонетарних активів).

Впровадження описаних вимог у облікову практику діяльності бізнес-структур сприятиме отриманню ряду переваг: по-перше, це забезпечить більш прозорий, адекватний та доступний умовам ринку механізм підрахунку вартості інтелектуальних активів; сприятиме зближенню міжнародних

стандартів до національних в частині підрахунку вартості інтелектуальних активів; унеможливить викривлення результатів фінансової діяльності через проведення операцій з обміну інтелектуальними (нематеріальними) активами.

Відмінністю вітчизняною та міжнародною практики щодо обліку інтелектуального капіталу постає й у визначенні вартості гудвілу, який виникає в результаті об'єднання чи злиття компаній (рис. 2.2).

Рис.2.2. Визначення дефініції «гудвіл» у нормативних документах з бухгалтерського обліку

Джерело: Сформовано автором на основі [11;15]

Порівняння термінів у таблиці показує їх не розбіжність у трактуванні, а демонструють сутність гудвілу опираючись на розрізні підходи: вітчизняна практика показує методику обчислення вартості гудвілу, відмежовуючись від бухгалтерських рис, які йому притаманні; у свою чергу міжнародна практика показує гудвіл як бухгалтерський актив, звертаючи увагу на особливості джерел, з допомогою яких здійснюється формування економічних вигод, які містить даний ресурс.

Таким чином, у випадку придбання інтелектуального актив під час процесу об'єднання бізнес-структур, супроводжується обмеженим терміном корисного використання, то за такого випадку визначення його справедливої вартості підлягає надійній оцінці.

Ми підтримуємо думку тих науковців, котрі вважають за раціональне та об'єктивне використовувати підхід, за якого доводять первинну вартість об'єктів прав інтелектуальної вартості до вартості, як сформована активним ринком для відображення в обліку вартості синергетичного капіталу (вартість ідеальної складової). При цьому первинна вартість виступає вартістю матеріальної складової, яка розраховується відповідно до п. 17 НП(С)БО 8 [20].

Поняття синергетичного капіталу походить від дефініції «синергетичний ефект», яку трактують як сумарний ефект, сутність котрого проявляється через взаємодію кількох факторів і при цьому дія кожного окремого компонента суттєво переважає ефект у вигляді простої їхньої суми. У економічному розумінні сутність цього поняття являє собою результат інтегративної взаємодії елементів будь-якої економічної системи, що в кінцевому результаті призведе до відмінності якісного стану.

Виходячи із означень, вираження синергетичного ефекту до вартості інтелектуальних ресурсів в бухгалтерському обліку слід показувати в активі, відповідну пасиві балансу буде відображено джерело його утворення – синергетичний капітал.

Науковці для відображення синергетичних ефектів радять показувати в активі балансу, попередньо узагальнивши інформацію на субрахунку 193 «Синергетичні ефекти», що є кінцевим результатом взаємодії гудвілу і відповідних активів. Для врівноваження балансової валюти радять у пасиві додати субрахунок 428 «Синергетичний капітал», який доєднати до складу додаткового капіталу [12].

Необхідною умовою такого впровадження є визнання оцінки синергії та синергетичних ефектів. Щоб розрахувати вартість синергетичного ефекту потрібно від ринкової вартості елемента інтелектуального капіталу (нематеріального активу) відняти початкову вартість відповідного елемента інтелектуальної вартості, яку визначено за П(С)БО 8. Цей метод обліку, за допомогою якого в обліку відображаються синергетичні ефекти, наближає

балансову вартість активів компанії до їх реальної вартості вже на етапі введення їх в експлуатацію.

Іншими словами, вартість сучасних компаній визначається насамперед наявністю інтелектуального капіталу поряд з іншими видами капіталу. Водночас ми повинні бути обережними, коли говоримо про його вартість. В основному це предмет, який не продається в принципі і тому не має цінності в традиційному розумінні. Таким чином, це гарна ідея визначити вартість компанії або вартість бізнесу в цілому.

Висновок до розділу 2

Наявність у підприємства інтелектуального капіталу значно впливає на його вартість в цілому, тому питання визначення його вартості вимагає особливої уваги. У світовій практиці існує чимала низка методів, за допомогою яких визначають відповідні об'єкти інтелектуального капіталу. В роботі наведена їх класифікація відповідно до певних ознак. Зокрема, Е.Свейбі для вимірювання інтелектуального капіталу виділив двадцять п'ять методів, які він обдав у чотири групи: методи прямого вимірювання інтелектуального капіталу (DIC), методи віддачі на активи (ROA), методи ринкової капіталізації (MCM), методи підрахунку балів (SC). В. Гоебел видів три групи методів для вимірювання вартості інтелектуального капіталу, які залежать від джерел інформації: компонентні методи (CBA), інвестиційні методи (IBA) і цілісні ринкові методи (НМВА). Б. Лев та ін. запропонували методику оцінки пропонують організаційного капіталу з допомогою використання трьох методів. У національній практиці нашої країни використовують «витратний» метод обчислення первісної вартості інтелектуальних активів, наведений у Н(С)БО 8.

Відображення в обліку інтелектуального капіталу здійснюється відповідно до чинних нормативних документів і показується як нематеріальні

активи. Для цього використовують призначений рахунок 12 із однойменною назвою, до якого відкривають відповідні субрахунки. У роботі здійснений порівняльний аналіз вітчизняної та міжнародної практики відображення в обліку нематеріальних активів, де з'ясовано ряд невідповідностей, зокрема в частині обліку подібних нематеріальних активів, ознак відображення: відповідно до МСБО 38 це цією ознакою є монетарність, а відповідно до НП(С)О 8 – ознакою подібності.

На основі встановлених невідповідностей, запропоновані вимоги щодо вдосконалення вітчизняного законодавства. Впровадження описаних вимог у облікову практику діяльності бізнес-структур сприятиме отриманню ряду переваг: по-перше, це забезпечить більш прозорий, адекватний та доступний умовам ринку механізм підрахунку вартості інтелектуальних активів; сприятиме зближенню міжнародних стандартів до національних в частині підрахунку вартості інтелектуальних активів; унеможливить викривлення результатів фінансової діяльності через проведення операцій з обміну інтелектуальними (нематеріальними) активами.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА ОЦІНКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ АНАЛІТИЧНОСТІ ТА РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ У ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Аналіз та оцінка інтелектуального капіталу підприємства

Облікова інформація, яка розміщена у відповідних регістрах та звітності має намету представити зацікавленим користувачам відповідні рівні показників, які найбільш релевантні щодо їх запитів. Такими користувачами можуть бути як зовнішні партнери, державні органи, інвестори, так і внутрішні. Для керівників та управлінців інформація про реальний стан інтелектуального капіталу є вагомим показником, адже дозволяє приймати відповідні рішення щодо його розвитку, та розвитку підприємства загалом.

Кожен суб'єкт господарювання має свої особливості, як технічні так і технологічні щодо ведення діяльності і саме цим відрізняється від інших. Деякі підприємства мають більш різноманітну структуру інтелектуального капіталу інші, навпаки, більш стислу. Для конкретизації та отримання відповідних показників слід використовувати елементи та методику економічного аналізу. Зокрема для оцінки та дослідження інтелектуального капіталу методи дуже різноманітні, а відповідно в літературі є чимало різних підходів для проведення аналізу. Враховуючи особливості діяльності досліджуваного нами підприємства, ми проведемо аналіз структури наявного у цього суб'єкта господарювання інтелектуального капіталу, який відображений у складі нематеріальних активів.

Дослідження проведено на прикладі діяльності ТОВ «Біллербек Україна перо-пухова фабрика», яке займається пошиттям ковдр, подушок, на матрациків, підготовкою та реалізацією сиротини тощо.

Першочергово проаналізуємо стан нематеріальних активів підприємства за останні три роки (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Аналіз фактичного стану інтелектуального капіталу у складі нематеріальних активів ТОВ «Біллербек Україна перо-пухова фабрика»

Показник	2021 р	2022р	2023р.	Відхилення (+/-)	
				2022р/2021р	2023р/2022р
Нематеріальні активи:, (тис.грн)	7	5	4	-2	-1
первісна вартість (тис. грн.)	252	252	252	x	x
накопичена амортизація (тис.грн.)	245	2457	248	2	1
Коефіцієнт зносу, частка (од)	0,97	0,98	0,99	0,01	0,01

Джерело: Розраховано автором за даними підприємства

Аналіз результатів проведених розрахунків показує, що ТОВ «Біллербек Україна перо-пухова фабрика» використовую нематеріальні активи уже значний час, адже їх залишкова вартість за аналізуючий період 2021-2023рр. зменшилась до 4 тис.грн. І таке зменшення здійснюється щороку за рахунок їх амортизації. При цьому поповнення вартості активів за останні роки підприємством не спостерігається. Дані ресурси майже вичерпали свою відновнювальність, оскільки коефіцієнт зносу більший за 95%, а у 2023 році взагалі наблизився до 100%.

Сьогодні при аналізі діяльності будь-якого суб'єкта господарювання доречно робити поправку на наслідки війни. ТОВ «Біллербек Україна перо-пухова фабрика» при розподілі отриманого прибутку, більшу частку коштів спрямовую на виробничі потреби та виконання своїх зобов'язань пере робітниками та іншими суб'єктами господарювання.

Структура інтелектуального капіталу в складі нематеріальних активів формується за принципом відображення інформації про об'єкти відповідно, які раніше були згруповані за відповідними субрахунками.

Для детальнішої інформативності розглянемо структуру інтелектуального капіталу у складі нематеріальних активів ТОВ «Біллербек Україна перо-пухова фабрика» (Додаток Б).

Дані наведені у додатку Б демонструють, що значна частка 99% інтелектуального капіталу ТОВ «Біллербек Україна перо-пухова фабрика» припадає на сукупність програмного забезпечення, яке відображено у складі 127 субрахунка «Інші нематеріальні активи» і тільки 1% від загальної вартості становлять ноу-хау, якими користується підприємство. Інших джерел інтелектуального капіталу досліджуване підприємства не відображає.

Проведений аналіз демонструє підтвердження того факту, що сучасна форма звітності не адаптована під для повноцінного відображення інтелектуального капіталу підприємства. Для чергового підтвердження проведемо аналіз цього показника за даними ТОВ «Біллербек Україна перо-пухова фабрика» використовуючи метод Market-to-Book, а зокрема модель визначення можливості інтелектуального капіталу підприємства генерувати додану вартість. Для цього слід розрахувати коефіцієнт доданої вартості інтелектуального капіталу (VAIC) за формулою (3.1):

$$VAIC = ICE + CEE \quad (3.1)$$

де, ICE – ефективність інтелектуального капіталу,

CEE – ефективність використовуваного виробничого (фізичного) та фінансового капіталів.

Характерною ознакою зміни коефіцієнта VAIC є те, що чим більше його значення, тим більше інтелектуальний капітал має спроможність генерувати додану вартість суб'єкта господарювання.

У свою чергу ефективність інтелектуального капіталу (ICE) розраховують сумарним шляхом двох складових структурного капіталів (SCE) та продуктивності людського (HCE) за формулою (3.2):

$$ICE = HCE + SCE \quad (3.2)$$

Коефіцієнт ефективності використовуваного фізичного (виробничого) та фінансового капіталів (CEE) обчислюється співвідношенням доданої вартості (VA) на використовуваний капітал підприємства (CE) за формулою (3.3.)

$$CEE = VA / CE \quad (3.3)$$

Коефіцієнт ефективності людського капіталу (HCE) розраховують шляхом розподілу доданої вартості (VA) на величину людський капітал (HC) за формулою (3.4):

$$HCE = VA / HC \quad (3.4)$$

Коефіцієнт ефективності структурного капіталу SCE, обчислюють часткою доданої вартості (VA) та структурного капіталу (SC) за формулою (3.5):

$$SCE = VA / SC \quad (3.5)$$

Показник доданої вартості VA вираховують шляхом відніманні від доходу суб'єкта господарювання від реалізації його продукції (O) суму статей усіх витрат, що вплинули на його забезпечення (I) від якою попередньо віднімають суму витрат на оплату праці (C) за формулою (3.6):

$$VA = O - (I - C) \quad (3.6)$$

Наступним коефіцієнтом, який необхідно визначити є коефіцієнт людського капіталу HC. За даною методикою його рівень визначається сумарним значення витрат на заробітну плату працівників суб'єкта господарювання, тобто діє формула (3.7)

$$HC = C \quad (3.7)$$

Коефіцієнт структурного капіталу (SC) обчислюють шляхом віднімання від доданої вартості вартість людських ресурсів (HC) за формулою (3.8):

$$SC = VA - HC \quad (3.8)$$

Переваги, якими володіє методика визначення VAIC спричинила його поширеність у використання під час проведення досліджень як практиками так і науковцями щодо рівня інтелектуального капіталу. Вагомою перевагою є те, що усі розрахунки легкі та забезпечуються даними із відритої фінансової звітності суб'єкта господарювання. Поряд з цим, оцінка структурного та людського капіталів, як складових інтелектуального

розраховуються з фокусу формування цінності та заразом здійснюється оцінка виробничого та фінансового капіталів підприємства.

Для проведення розрахунків сформуємо вихідні дані на основі інформації із звітності ТОВ «Біллербек Україна перо-пухова фабрика» (табл.3.2).

Таблиця 3.2

**Вихідна інформація для проведення розрахунку VAIC на базі звітності
ТОВ «Біллербек Україна перо-пухова фабрика»**

тис.грн.

Показник	2021 р	2022р	2023р
Сума доходу від операційної діяльності (О)	42593	902760	60455
Сума витрат операційної діяльності (І)	41190	452081	55476
Сума витрат на оплату праці та винагороди працівникам (С)	10600	13179	13658
Сума використовуваного виробничого та фінансового капіталів підприємства (СЕ)	28650	28582	32662

Джерело: Розраховано автором за даними підприємства

Розрахунок показника (СЕ) здійснюються шляхом віднімання від середньорічного значення підсумку балансу суб'єкта господарювання суми середньорічного значення короткострокових (поточних) зобов'язань.

Результати проведених розрахунків згрупуємо у таблиці для наглядності (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

**Розрахунок та динаміка значення коефіцієнта доданої вартості
інтелектуального капіталу ТОВ «Біллербек Україна перо-пухова фабрика»**

Показник	2021 р	2022р	2023р
Сума доданої вартості (VA)	12003	348626	18637
Величина структурного капіталу (SC)	1403	335447	4979
Ефективність структурного капіталу (SCE)	8,56	1,04	3,74
Ефективність людського капіталу (HCE)	1,13	26,4	1,36
Ефективність використовуваного виробничого та фінансового капіталів (CEE)	0,42	12,2	0,57
Ефективність інтелектуального капіталу (ICE)	9,69	27,44	5,1
Коефіцієнт доданої вартості інтелектуального капіталу (VAIC)	10,11	39,64	5,67

Джерело: Розраховано автором за даними підприємства

Проведені нами розрахунки підтвердили наше припущення щодо того, що сучасна облікова звітність, яка є усталеною не достатня для відображення інформації про інтелектуальний капітал підприємства. З отриманих результатів загальна величина структурного інтелектуального капіталу ТОВ «Біллербек Україна перо-пухова фабрика» за останні роки коливається в різкими змінами. Так, у 2022 році вона зросла на більше як у два рази, тобто на 239%, а у 2023 році знову скоротилася на 14%. На загальну величину впливають зміни ефективності як структурного так і людського капіталів. Перший у 2022 році понизився на 7,52 пункти, а 2023 році – піднявся на 2,7. Ефективність людського капіталу є оберненим показником до ефективності структурного капіталу, а тому у 2022 році цей показник зріс на 25,27, а у 2023 році скоротився на 25,04.

Ефективність інтелектуального капіталу загалом має ту тенденцію, що й ефективність людського капіталу. Найвищий його рівень був у 2022 році. Причиною такої ситуації є те, що цього року почалася війна, і ТОВ «Біллербек Україна перо-пухова фабрика» довелося ревакуйовувати виробничі потужності, які знаходилися на півночі країни. Разом із виробництвом залучені додаткові працівники, зарахунок яких й відбулося збільшення частки людського капіталу.

Таким чином, проведений аналіз інтелектуального капіталу у складі нематеріальних активів ТОВ «Біллербек Україна перо-пухова фабрика» показав, що склад в основному становить програмне забезпечення (0,99%) та права на об'єкти промислового значення у статті «ноу-хау» (0,01%). Протягом останніх років наметі альні активи підприємства не поповнювалися з об'єктивних причин, через військовий стан в країні, яки вимагає оптимізовувати витрати та збільшувати витрати на допомогу збройним силам України. Заразом проведений аналіз динаміки нематеріальних активів показав, недостатність бухгалтерської звітності для наглядності та повноти відображення інтелектуального капіталу. Цю думку підтвердили проведені нами розрахунки за методикою доданої вартості інтелектуального капіталу

(VAIC). Відповідно показавши наявність на підприємстві людського, структурного капіталів як складових інтелектуального, а також дозволило визначити ефективність виробничого і фінансового капіталів за останні роки.

3.2. Розкриття інформації про інтелектуальний капітал у звітності підприємства: шляхи вдосконалення

Розкриття інформації про інтелектуальний капітал у звітності підприємства сьогодні є одним із дискусійних питань, які підіймаються науковцями в площині досліджень даної категорії. Світова практика засвідчує, що сьогодні усе частіше звертають підприємства до методики складання «Звіту про інтелектуальний капітал» не тільки великі компанії, а й середній та малий бізнес. Оскільки відомості отримані на основі цього Звіту полегшують привернення уваги інвесторів, допомагають визначити шляхи розвитку діяльності підприємства, зрозуміти реальну вартість сукупного бізнесу. Розвиток цифрових технологій, діджиталізації, вимагає більшого вкладення у сучасне програмне забезпечення, додаткових витрат на навчання персоналу, збільшення витрат на формування іміджу компанії. І усі дані із сучасного форми облікової звітності є недостатніми.

Ми вважаємо, що для удосконалення обліку та оцінки інтелектуального капіталу на вітчизняних підприємствах малого та середнього бізнесу також доречно впровадити «Звіт про інтелектуальний капітал». Спочатку його слід формувати на добровільних засадах, в частині управлінського обліку. Цей Звіт повинен містити три обов'язкові розділи (складові інтелектуального капіталу): людський капітал, структурний капітал та соціально-репутаційний. За потреби суб'єкти господарювання можуть розширювати складові Звіту в залежності від виді їх діяльності та потреб управління. Тобто, мета складання такої форми звіту має подвійне призначення: для потреб зовнішніх користувачів та для потреб внутрішніх користувачів.

Для малих та середніх бізнес-структур найвагоміший, на наш погляд, буде орієнтація на внутрішнього користувача. А тому слід деталізувати інформацію, особливо щодо людського капіталу в частині широкого спектру показників, які характеризують не тільки продуктивність праці, розмір її оплати, виплати на соціальні заходи, лікарняні, премії, заохочення, а також показуватиме рівень витрат на підвищення кваліфікації працівників, показники рівня їх компетентності, досвіду, набутних знань, та особливо у частині застосування «знань» у практичній діяльності. Тобто відображати не тільки професійні якості працівників, а й особистісні.

Введення описаних показників у Звіт є нелегким завданням, оскільки потребує узгодженості щодо їх співмірності та забезпечення порівнянності із іншими показниками звітності підприємства. Крім того чинна облікова модель не дозволяє не показує такої інформації. На підприємствах малого та середнього бізнесу, на сьогодні її розраховують тільки за даними управлінської складової, і лише за потреби, доприкладу, перед прийомом на роботу, чи висування вільних робочих вакансій. При цьому методика оцінки здійснюється здебільшого на опитуванні встановленні встановленні певних інтерв'ю, із фіксацією окремих релевантних на той момент часу даних.

Ще одним показником сьогодні, є те що у сфері виробництва, торгівлі, переробки тощо не існує загальноприйнятих галузевих стандартів щодо періодичного підвищення кваліфікації працівників. Усе регулюються ринковими відносинами, а це означає, що кожна бізнес-структура самостійно вирішує потребу у кваліфікації та визначає, виходячи із своїх спроможностей, статтю витрат на її підвищення. Це в котре доводить затребуваність формування звітності про інтелектуальний капітал підприємства.

Враховуючи особливості малого та середнього бізнесу пропонуємо інформацію про людський капітал згрупувати у два підрозділи:

- кваліфікація працівників;
- умови праці.

У першому з них доречно розкрити інформацію за статтями: кількість працівників, що працюють на підприємстві, із виокремленням із них кількості, які мають вищу освіту (бакалавр) та вищу освіту (магістр); підвищення кваліфікації працівників усього, та виокремлення з них кількості осіб службового призначення та менеджерів різних ланок управління. При цьому останній показник визначати у розмірі витрачених коштів компанією для розвитку свого персоналу.

Сьогодні чимало компаній проводить різного роду тренінги як з психологічного напрямку, професійного та інших. Тому у другому підрозділі «умови праці» доречним, на нашу думку, відображати розмір середньорічної загальної плати працівників у розрізі категорій та посад, а також сформувати витратну статтю щодо здійснюваних інвестицій у розвиток свого персоналу.

Розділ, присвячений структурному внутрішньому капіталу повинен містити також два підрозділи:

- інформаційна забезпечення;
- інноваційна діяльність.

Перший з них повинен відображати не тільки кількість ПК, а й вартість конкретних програмних продуктів, які завантажені на конкретні ПК, також відображати інвестиційну спрямованість на технологічний та цифровий розвиток підприємства. З врахуванням сучасних вимог часу також пропонуємо за бажанням додати інформацію про використання штучного інтелекту.

До складу підрозділу «інноваційна діяльність» інформацію групувати розрізі за статтями в щодо кількості патентів та ліцензій. Це допоможе підприємствам чутко прослідковувати за нематеріальними активами. Заразом можна долучити інформації про торгові марки та знаки, за наявності.

Третій розділ «Звіту про інтелектуальний капітал» доречно поєднати із фінансовими показниками, які мають відображуватись в обліку щодо рівня нематеріальних активів та рівня показника чистого доходу від діяльності підприємства (Додаток В).

На нашу думку, запропонована звітність про інтелектуальний капітал допоможе малим та середнім підприємствам краще контролювати своїх витрати, приймати релевантні управлінські рішення щодо розвитку не тільки виробничої (діяльничої) складової, а й щодо розвитку інтелектуального капіталу. Ми розуміємо, що дана форма звіту не є досконалою, але вона містить показники, які легко виміряти, та легко порівнювати у динаміці. А також з допомогою сформованих показників у майбутньому здійснювати відповідні аналітичні роботи та розрахунки.

У міжнародній практиці існує чимала кількість методик, які пропонують науковці та практики для формування звітності про інтелектуальний капітал, які базуються на розкритті інформації в залежності від конкретних потреб суб'єктів господарювання (Додаток Г).

Наведені у додатку концепції не мають явно виражених розрізненостей, головна їх відмінність полягає саме у меті та цілях з якими формується звітність. У першу чергу, це відображення єдності звітності про інтелектуальний капітал та страті розвитку бізнес-структури. По-друге, вектор розробки моделей має різну орієнтацію щодо управління інтелектуальним капіталом, тобто практикується відображення різних компонентів інтелектуального капіталу, що мають між собою зв'язок, однак вони не є об'єднані загальною сукупністю. Інформація при цьому використовуються не тільки із облікових джерел, а й інших, доприкладу, відділу кадрів, менеджменту тощо. По-третє, забезпечується різностороннє вимірювання елементів інтелектуального капіталу із використанням не фінансових та/або фінансових вимірників, кількісних та/або якісних.

Таким чином, незважаючи на широке розмаїття форм методики формування та відображення інформації про інтелектуальний капітал у звітності, суб'єктам господарювання слід використовувати індивідуальних щодо їх адаптації у відповідності до власних потреб, особливостей діяльності, розвитку, масштабності діяльності та інших показників.

Висновок до розділу 3

Проведений аналіз інтелектуального капіталу у складі нематеріальних активів ТОВ «Біллербек Україна перо-пухова фабрика» показав, що склад в основному становить програмне забезпечення (0,99%) та права на об'єкти промислового значення у статті «ноу-хау» (0,01%). Протягом останніх років нематеріальні активи підприємства не поповнювалися з об'єктивних причин, через військовий стан в країні, який вимагає оптимізовувати витрати та збільшувати витрати на допомогу збройним силам України. Заразом проведений аналіз динаміки нематеріальних активів показав, недостатність бухгалтерської звітності для наглядності та повноти відображення інтелектуального капіталу. Цю думку підтвердили проведені нами розрахунки за методикою доданої вартості інтелектуального капіталу (VAIC). Відповідно показавши наявність на підприємстві людського, структурного капіталів як складових інтелектуального, а також дозволило визначити ефективність виробничого і фінансового капіталів за останні роки.

Враховуючи результати проведеного дослідження щодо теоретичних практичних аспектів обліку та оцінки інтелектуального капіталу на прикладі діяльності ТОВ «Біллербек Україна перо-пухова фабрика», у роботі запропоновано відображувати відповідну інформації у внутрішньому «Звіті про інтелектуальний капітал». Розроблена автором форма цього Звіту, враховує відображення обов'язкових складових: людського капіталу структурного капіталу, а також особливостей діяльності малого та середнього бізнесу за сучасних умов цифровізації та діжиталізації.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Кваліфікаційна робота є самостійним дослідженням, яке присвячене обліку і оцінці інтелектуального капіталу підприємства. За його результатами можна сформулювати наступні висновки та пропозиції, які мають теоретичне та практичне значення.

1. Інтелектуальний капітал стає вирішальним фактором ефективності та довгострокового зростання в економіці, заснованій на знаннях, де компанії визначають свою основну компетенцію як нематеріальні активи. Існують численні визначення та підходи до вимірювання та оцінки ідеї інтелектуального капіталу. Вивчення та аналіз наукової літератури показали ряд проблем щодо відображення економічної сутності та облікового забезпечення інтелектуального капіталу. Сьогодні немає усталених норм, єдності у розумінні цього поняття, а сучасний стрімкий розвиток цифрових технологій має не аби який вплив на дане питання. Проведений термінологічний аналіз поняття «інтелектуальний капітал» дозволив виділити три підходи до розуміння його сутності: прихильники першого підходу до інтелектуального капіталу відносять виключно суму знань та навичок, а також досвід і кваліфікацію працівників підприємства; послідовники другого підходу – навпаки вважають, що втіленням інтелектуального капіталу є виключно об'єкти інтелектуальної власності виражені в нематеріальних активах; представники третього підходу – поєднують два попередні підходи, та стверджують, що інтелектуальний капітал акумульований в знаннях працівників та об'єктах прав інтелектуальної власності.

Тому, ми вважаємо, що під економічною природою поняття «інтелектуальний капітал» слід розуміти синергію нематеріальних ресурсів, можливостей, резервів, потенціалів і знань, об'єктів інтелектуальної власності, котрими володіє або які контролює бізнес-структура і котрі мають змогу повсякчас генерувати інновації, тобто підтримувати постійний процес

перетворення та трансформації нових знань у нові послуги чи товари й відповідно на цій основі здійснювати вплив на зміну та ефективність діяльності суб'єкта господарювання та його конкурентоздатність на ринку.

2. Узагальнюючи наукові дослідження, вважаємо, що ресурси, які відображаються у складі інтелектуального капіталу повинні відповідати таким критеріям: по-перше, за формою – нематеріальні, щодо характеру – немайнові і майнові, по-друге, достовірна вартісна оцінка, по-третє, від використання цих ресурсів підприємство повинно отримати вигоду у формі прибутку і, по-четверте, загалом наявність інтелектуальних активів повинна впливати на збільшення ринкової вартості самого суб'єкта господарювання. Наведені ознаки допоможуть чіткіше визначити не тільки економічну сторону поняття інтелектуального капіталу, а й забезпечать його відображення в обліку та сприятимуть визначенню їх вартості.

3. Наявність у підприємства інтелектуального капіталу значно впливає на його вартість в цілому, тому питання визначення його облікової вартості вимагає особливої уваги. У світовій практиці існує чимала низка методів, за допомогою яких вимірюють об'єкти інтелектуального капіталу для цілей обліку. В роботі наведена їх класифікації відповідно до певних ознак. Зокрема, Е.Свейбі для облікового вимірювання інтелектуального капіталу виділив двадцять п'ять методів, які він обдав у чотири групи: методи прямого вимірювання інтелектуального капіталу (DIC), методи віддачі на активи (ROA), методи ринкової капіталізації (MCM), методи підрахунку балів (SC). В. Гоебел видів три групи методів для облікового вимірювання вартості інтелектуального капіталу, які залежать від джерел інформації: компонентні методи (CBA), інвестиційні методи (IBA) і цілісні ринкові методи (HMBA). Б. Лев та ін. запропонували методику оцінки пропонують організаційного капіталу з допомогою використання трьох методів. У національній практиці нашої країни використовують «витратний» метод обчислення первісної вартості інтелектуальних активів, наведений у Н(С)БО 8.

4. Відображення в обліку інтелектуального капіталу здійснюється відповідно до чинних нормативних документів і показується як нематеріальні активи. Для цього використовують призначений рахунок 12 із однойменною назвою, до якого відкривають відповідні субрахунки. У роботі здійснений порівняльний аналіз вітчизняної та міжнародної практики відображення в обліку нематеріальних активів, де з'ясовано ряд невідповідностей, зокрема в частині обліку подібних нематеріальних активів, ознак відображення: відповідно до МСБО 38 де цією ознакою є монетарність, а відповідно до НП(С)О 8 – ознакою подібності.

На основі встановлених невідповідностей, запропоновані вимоги щодо вдосконалення вітчизняного законодавства. Впровадження описаних вимог у облікову практику діяльності бізнес-структур сприятиме отриманню ряду переваг: по-перше, це забезпечить більш прозорий, адекватний та доступний умовам ринку механізм підрахунку вартості інтелектуальних активів; сприятиме зближенню міжнародних стандартів до національних в частині підрахунку вартості інтелектуальних активів; унеможливить викривлення результатів фінансової діяльності через проведення операцій з обміну інтелектуальними (нематеріальними) активами.

5. Проведений аналіз інтелектуального капіталу у складі нематеріальних активів ТОВ «Біллербек Україна перо-пухова фабрика» показав, що склад в основному становить програмне забезпечення (0,99%) та права на об'єкти промислового значення у статті «ноу-хау» (0,01%). Протягом останніх років наметі альні активи підприємства не поповнювалися з об'єктивних причин, через військовий стан в країні, який вимагає оптимізовувати витрати та збільшувати витрати на допомогу збройним силам України. Заразом проведений аналіз динаміки нематеріальних активів показав, недостатність бухгалтерської звітності для наглядності та повноти відображення інтелектуального капіталу. Цю думку підтвердили проведені нами розрахунки за методикою доданої вартості інтелектуального капіталу (VAIC). Відповідно показавши наявність на підприємстві людського,

структурного капіталів як складових інтелектуального, а також дозволило визначити ефективність виробничого і фінансового капіталів за останні роки.

6. Враховуючи результати проведеного дослідження щодо теоретичних практичних аспектів обліку та оцінки інтелектуального капіталу на прикладі діяльності ТОВ «Біллербек Україна перо-пухова фабрика», у роботі запропоновано відображати відповідну інформації у внутрішньому «Звіті про інтелектуальний капітал». Розроблена автором форма цього Звіту, враховує відображення обов'язкових складових: людського капіталу структурного капіталу, а також особливостей діяльності малого та середнього бізнесу за сучасних умов цифровізації та діжиталізації. Запропонована звітність про інтелектуальний капітал допоможе малим та середнім підприємствам краще контролювати своїх витрати, приймати релевантні управлінські рішення щодо розвитку не тільки виробничої (діяльнісної) складової, а й щодо розвитку інтелектуального капіталу. Ми розуміємо, що дана форма звіту не є досконалою, але вона містить показники, які легко виміряти, та легко порівнювати у динаміці. А також з допомогою сформованих показників у майбутньому здійснювати відповідні аналітичні роботи та розрахунки.

СПСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрейчиков О.О. Аналіз значення інтелектуального капіталу в сучасному світі. *Системи обробки інформації*. 2020. Випуск 5(86). 283 с.
2. Братчук Л.М. Економічна сутність інтелектуального капіталу та його облікове забезпечення. *Економічний аналіз*. 2021 рік. № 2. Том 21. С.262-269.
3. Бутнік-Сіверський О. Б. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект. *Інтелектуальний капітал*. 2022. № 1. С. 16–27.
4. Венгерук Н. П., Меленчук Л. П. Оцінка інтелектуального капіталу в обліку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 23. С.50-52.
5. Дибя В. М. Облік та аналіз нематеріальних активів в умовах інституційних змін: теорія і методологія: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Держ. ВНЗ Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. Київ, 2017. 34 с.
6. Євсєєв А. Методологічні аспекти оцінки вартості інтелектуального капіталу. *Економіка промисловості*. 2022. №3-4 (59-60). С. 336-345.
7. Жураківська І. Нормативне забезпечення відображення інтелектуального капіталу в звітності. Міжнародний збірник наукових праць. 2024. Вип. 2. С.193-197.
8. Ілляшенко С. М. Сутність, структура і методичні основи оцінки інтелектуального капіталу. *Економіка України*. 2018. № 11. С. 16–26
9. Іонін Є.Є., Ібрагімова Ю.А. Особливості облікового відображення інтелектуального капіталу у складі нематеріальних активів вітчизняних підприємств. *Економіка і організація управління*. 2016. № 2. С.133-141.
10. Касич А. О., Черняхівська М. В., Мірошніченко А. М. Сучасні методичні підходи до аналізу використання персоналу підприємства. *Фінансовий простір*. 2018. № 3. С. 35–40
11. Кендюхов О. В. Інтелектуальний капітал підприємства: гносеологія економічної категорії. *Вісник Донецького університету економіки та права*. 2021. № 2. С. 12–16

12. Легенчук С.Ф. Бухгалтерське відображення інтелектуального капіталу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 «бухгалтерський облік, аналіз та аудит». К., 2016. 23 с.
13. Літвінов О. С. Складові інтелектуального капіталу підприємства. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики*. Матеріали VII Міжнар. наук.- практ. конф. (14–15 вересня 2018 р.). Одеса: Атлант, 2018. 248 с.
14. Малюга Н.М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в Україні: теоретико-методологічні основи. Наукова доповідь за дисертацією на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, 08.06.04. Житомир, ЖДТУ, 2006. 84 с.
15. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 (МСБО 38) URL : Нематеріальні активи. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_050#Text
16. Міжнародним стандартом з інтегрованої звітності. URL : <https://yur-gazeta.com/golovna/iirc-onovila-mizhнародni-standarti-integrovanoyi-zvitnosti.html>
17. Нестеренко О.А. Бінарна система оцінки інтелектуального капіталу в інтегрованій звітності. *Інтелект XXI*. 2018. № 2. С.193-198
18. Нечипорук Н. В., Мамметдурдієв М. Формування структури інтелектуального капіталу підприємства. *Науковий вісник національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2021. № 1-2. С.43-50
19. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств» від 17.03.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99#Text>
20. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99#Text>
21. Партин Г.О., Загородній А.Г., Інтелектуальний капітал суб'єкта господарювання: сутність, складники, методи оцінювання. *Науковий вісник*

Херсонського державного університету. 2020. Вип. 45. С. 29- 41. DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2022-45-4

22. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>

23. Уманців Г. Облікова інтерпретація інтелектуального капіталу в контексті становлення інформаційної економіки. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2018. № 9. С. 9-15.

24. Ходаківський Є., Якобчук В., Литвинчук І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти. К., 2024. 276 с.

25. Чумак О. В., Мельничук М. О. Концепція інформаційного забезпечення управління соціальним капіталом підприємства в умовах сталого розвитку. *Інноваційна економіка*. 2019. Вип. 3-4(79). С. 86-92.

26. Яворська О. Знання як комплементарна складова інтелектуального капіталу підприємства в епоху цифрової економіки // *Вісник економіки*. 2020. Вип. 3. С. 185–198.

27. Alcanis L., Gomez-Bezares F., Ugarte J.V. Effectiveness of initial public offerings and disclosure of intellectual capital. *Eur J Financ*. 2017; 23: 1129–1149.

28. Baruch Lev, Leandro Cañibano, Bernard Marr. An Accounting Perspective on Intellectual Capital. URL : http://www.uam.es/personal_pdi/economicas/lcanibano/2007/Tema%207%20Contabilidad%20Intangibles/Accounting%20Perspective%20on%20IC%20_Lev%20Cañibano%20Marr_.pdf

29. Brooking A. Intellectual Capital. London, UK: Internatinal Thompson Business Press, 1996. 245p.

30. Chen J, Zhu Zhu, Yuan Xie H. Measuring intellectual capital: A new model and empirical investigation. *J Intel Cap*. 2004;5: 195–212

31. Edvinsson L., Malone M. Intellectual Capital: realizing your company's true value by finding it's hidden brain power. New York : Harper Business, 1997, 217 p.
32. Gebel V. Evaluation of the measure of the value of intellectual capital to check its determinants. *J Intel Cap.* 2015;16: 101–120
33. Goebel V. Estimating a measure of intellectual capital value to test its determinants. *J Intellect Cap.* 2015. 16. P. 101–120.
34. Lev B, Radhakrishnan S, Evans PC. Organizational Capital. *Meas Manag Enterp Intangibles*. New York; 2016. Report No.: 1
35. Reporting intellectual capital to augment Research, Development and Innovation in SMEs Report to the Commission of the High Level Expert Group on RICARDIS. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2016. 164 pp.
36. Roos G, Bainbridge A, Jacobsen K. Intellectual capital analysis as a strategic tool. *Strateg Leadersh.* 2001;29: 21–26
37. Roos G, Roos J, Dragonetti NC, Edvinsson L. Intellectual Capital: Navigating in the New Business Landscape. New York: New York University Press; 1997.
38. Stewart T. Intellectual capital: The new wealth of organizations Intellectual Capital. New York: Doubleday Dell Publishing Group.; 1997. <https://doi.org/10.1002/pfi.4140370713>
39. Sveiby K.-E. Methodos for Measuring Intangible Assets Copyright. URL : <http://www.sveiby.com/articles/IntangibleMethodos.htm>
40. Sydler R, Haefliger S, Pruksa R. Measuring intellectual capital through financial ratios: Can we predict firm profitability? *Eur Manag J.* 2014; 32: 244–259
41. Tawy N El, Tollington T. Intellectual capital: a review of the literature. *Int J Learn Intellect Cap.* 2012; 9: 241
42. Tyskbo D. Managers' views on how intellectual capital is recognized and managed in practice: a multiple-case study of four Swedish firms. *J Intel Cap.* 2019; 20: 282–304